

Maurits Tompot

EGY ISTENI LAKOMA. A GOUDAI SINT-JAN TEMPLOM ÜVEGABLAKAINAK TERVE

Hollandia szívében, Gouda városában a Gouwe és a Holland IJssel folyók között a lágy mocsár-földön századok óta áll Hollandia leghosszabb temploma, a Sint Jan. Háromszor pusztította tűzvész, a utolsót követően (1552) későgótikus kereszthajós bazilikaként építették újjá. A talaj-süllyedés miatt viszonylag könnyű konstrukciót választottak, fa dongaboltozattal s majdnem 2000 négyzetméter üveggel bíró falakkal.

A Sint Jannak van egy különleges titka: a goudai ablakok (terv)rajzai, melyeket egy az egyben megőriztek. A tervrajzok egymás után helyezve 1,7 kilométert tesznek ki, s ez a világ legnagyobb és leghosszabb rajzsorozata. Miután a Guinness Rekordok Könyvé-nél bejelentették, benevezték az UNESCO világörökség címre. Ilyen típusú rajzsorozatból – a 16. és 17. századból – a világ többi részén mindösszesen négyszáz métert őriznek, öt európai városban szétszóródva – egyedül a Sint Jan rendelkezik teljes sorozattal. A goudai ablakok képterve Erasmus egyik könyvecskéjén alapul: *Convivium Religiosum*, avagy egy isteni lakoma.

Írásom rekonstruálja e félig elveszett tervet az ablakok történelmi kontextusa által, valamint azon személyek segítségével, akik kapcsolatban voltak a goudai Sint Jan templom üvegezésével. Röviddel az 1552-es tűz után Herman Lethmaet, a Sint van Marie káptalan dékánja és az utrechti püspökség helyettes kormányzója elkötelezte magát a goudai egyháztanács irányában néhány ablak közvetlen (személyes) adományozására. Lethmaet fontos és előremozdító szerepet játszott a helyreállításban, s maradandó hatással bírt az ablakok képi programjára. Hollandiai előkelő kapcsolatait – többek között – városi polgártársa, Desiderius Erasmus ajánlóleveleinek köszönhette.

Teológiai professzor-kollégaként s barátként jól ismerte Erasmus munkásságát. Prof. Xander

van Eck¹ arra következtet, hogy „Krisztus filozófiája”, amelyet Erasmus munkáiban megfogalmaz, „kétségtelenül a goudai Sint Jan templom (képi) programján alapul”. „Azok a humanisták, akik ezt kigondolták, minden további nélkül erazmiánusként írhatók le” – így van Eck.²

Írásom ennél egy lépéssel tovább megy: a goudai Sint Jan képi elrendezése, ahogy az a goudai reformáció idején, 1522–1572 között létrejött, nem általában Erasmus gondolatvilágán alapult, hanem különösen a *Convivium Religiosum* (1522) című művében megjelenő falfestménysorozat leírásán. Ezt az állítást Erasmus műveinek számos példájával s a goudai ablakok ikonográfiájával fogom alátámasztani. Erasmus és Lethmaet kapcsolata annyira szoros volt, hogy Erasmus felvette első végrendeletébe. Városi polgártársa halála után Lethmaetnek Erasmus minden munkájából kellett kapnia egy példányt. Ő maga is – nota bene! – 37 könyvet írt az egyház megújításáról. „Koszorús” professzora volt a párizsi Sorbonne-nak, ahogy az a Sint-Jan 11. ablakának tervrajza alján áll. Barátságuk akkor kezdődött, amikor az ifjú Herman Anderlechtben Erasmushoz fordult, hogy ajánlólevelet kérjen tőle a pápai udvarhoz, Rómába. Ott, éppen akkor választották meg az első holland pápát. A levél mellé azt is megírta Hermannak, miként viselheti legjobban magát az udvarban. (VI.) Hadrián csak egy évig volt pápa, halála után Herman ismét felkereste Erasmust, kérve, hogy egy hasonló tartalmú levelet írjon a holland udvarhoz Hágába. Lethmaet ezáltal fontos tisztségeket nyert Frieslandban, s többek között kanonokja és dékánja lett a Sint van Marie-nak, az utrechti öt káptalan egyikének. Az 1552-es goudai tűzvész után éppen ezek a kapcsolatok váltak létfontosságúvá a goudai templom ablakainak szponzorálásában.

Az első találkozáskor (1521) Erasmus anderlechtli – De Swaene nevű – birtokán tartózkodott, amely 500 év után még mindig létezik, s időközben Erasmus múzeummal alakult át. Ez a ház ihlette Erasmust a *Convivium Religiosum* megírására, mert a környék hihetetlenül megteszett neki, annyira, hogy úgy érezte, újjászületett: „Ez a környék városi emberből vidéki emberré tett.”³ Ezen az idilli helyen történet meg 1521-ben az a találkozás, amely a goudai Sint Jan templomra nézve döntő következményekkel járt.

Erasmus Lethmaet jó tulajdonságai közé számította olvasottságát, a jogi iratok és a régi teológusok ismeretét, gyors felfogóképességét, csillapíthatatlan tudásszomját, jó humorát és szerénységét.⁴ Lethmaet ismerte Erasmus műveit, valamint az ünnepeelt humanistát is. Meglátogatta vidéki házában, amely mintája

¹ Van Eck művészettörténész az utrechti egyetemen, jelenleg Izmirben (Törökország) oktat. Társzerzője volt a goudai ablakokról szóló háromkötetes munkának: *Corpus Vitrearium*.

² VAN ECK, Xander: ‘Tempora tempero (ik matig de tijden)’, Viglius van Aytta, Erasmus en de gematigde religieuze boodschap van het Koningsglas, *Tidings van die Goude*, 2006, 196.

³ ALLEN, Stafford P. – ALLEN, Mary H. – GARROD, William H. (eds.): *Opus epistolarum Des. Erasmi Roterdami*, Vol. 5, Oxonii: In Typographeo Clarendoniano, 1906, Brief 1216.

⁴ DE GROOT, Wim (ed.): *The Seventh Window, The King’s Window Donated by Philip II and Mary Tudor to Sint Janskerk in Gouda (1557)*, Hilversum, Verloren Publishers, 2005, 70.

volt a *Convivium Religiosum* bibliai falfestményeinek.⁵ Az anderlechti találkozás után, jó harminc évvel később vágott bele a villám a goudai Sint Jan tornyába.

Herman Lethmaet tűnik az elsőnek, aki üveget ajánlott fel az újjáépítésre. 1553 októberében Utrechtben fogadta Gouwe tartomány küldöttségét, amelyben a polgármester mellett Dirck Pieterszoon Crabeth üvegműves is jelen volt. Arra kérték a Sint Marie dékánját, hogy az általa felajánlott üvegeket a templom karzatának galériájához használhassák fel.⁶ Lethmaet Erasmus könyvecskéjét javasolta egyedülálló tervezésként.

Milyen hatással bírtak Lethmet és Erasmus gondolatai arra az ablakokkal kapcsolatos programra, amelyet a goudai egyházi kurátor benyújtott? Van Eck írja: „Nyilvánvaló, hogy Erasmus Goudában nagy tiszteletnek örvendett, s a hitről való látásmódja mindenképpen nagy hatással volt a közösségre: ez a látásmód rajta hagyta nyomát a Sint Jan templom festett üveglakain.”⁷

Gouda és Lethmaet együttműködésében gyakorlati megfontolások is szerepet játszottak. Utóbbi, különböző tisztségei révén, a potenciális adományozók széles hálózatával bírt: több prior, prelátus és apát, az aranygyapjas rend lovagjai, johanniták Utrechtből és Haarlemből.⁸ A támogatóknak köszönhetően, akikről Lethmaet gondoskodhatott, a goudai egyházi kurátor készségesnek mutatkozhatott arra, hogy javasolata szerint kivitelezze az erasmusi terveket. Így a goudai ablakok ikonográfiája a *Convivium Religiosum* avagy egy isteni lakomá'-ból származik.

Írásom az Erasmus könyvének 83. oldalán található szöveggel, valamint a Sint Jan képi elrendezésével zárom, amely Krisztus és János életét láttatja a karzaton, egészen Pünkösdig. A magas karzat tizenkét apostola mutatja be az evangéliumot, az Egyház középpontjától (Jeruzsálem) a nyugatra (Róma) tartó egyház tükörképével, s lezárásként a Jelenések könyve képeivel. Röviden: az ablakok nem mások, mint a Biblia dióhéjban, mindenki számára (le)olvashatóan, úgy, ahogyan azt egykor Erasmus megírta Újszövetség-kiadása előszavában.

A házigazda (alias Erasmus) az alábbiakat mondja: Tekintsünk arra a három galériára, amelyek a belső kertbe nyúló loggia felett találhatóak, amint láttátok is. Fentről láthatod a belső és a külső kertet, de a házat biztonságosabbá tévő külső falként szolgáló zárható ablakokat is. Baloldalt, ahol több fény árad be, s ahol kevesebb a fal, Jézus élete ábrázolódik ki lépcsőről lépésre a négy evangélista elbeszélése szerint, a Szentlélek kitöltetéséig s az apostolok első igehirdetéséig, ahogyan az az Apostolok cselekedeteiről szóló könyvben áll. Ott szerepelnek a helynevek is, s így a szemlélő felismerheti, hogy az elbeszélés melyik tónál, melyik hegynél játszódik. Rövid szövegek kapcsolódnak hozzá, mint például Jézus szavai: 'Akarom, tisztulj meg!'

A szemben lévő falon láthatod az egymásnak megfelelő személyeket, az ószövetségi előképeket, mindenekelőtt a próféták közül és a zoltárok közül azokat, amelyek nem tartalmazzak mást, mint Jézus és az apostolok életének más eszközökkel történő

⁵ ERASMUS: *Een goddelijk festijn*, Vert. DE LANDTSHEER, Jeanine, Rotterdam, Donker, 2004, 13.

⁶ DE GROOT: i. m., 74.

⁷ VAN ECK, Xander: *Erasmus en de Crabeths*, Gouda, Stichting Goudse Glazen, 2002, 11.

⁸ VAN ECK: *Tempora tempero*, 190.

elbeszélését. Sokszor sétálok itt, magamban elmélkedve, Isten tanácsvezetésén, amellyel odaszánta Fiát, hogy az emberiséget megmentse. Néha asszonyom társaságában vagy olyan barátommal, aki vallási témákkal szívesen foglalkozik. Timóteus: „Unatkozhat-e valaki ebben a házban?”

Fordította: Marjovszky Tibor